

Ribe og grænsens flytning

Af Karen Jermiin Nielsen

Hundrede år efter Genforeningen tænker man ofte på tabet af hertugdømmerne i 1864 og grænseflytningen i 1920 som særligt sønderjyske fænomener. Denne artikel vil vise, hvordan grænsedragningerne 1864 og 1920 også havde stor betydning for området umiddelbart nord for grænsen, selv om det i hele perioden var en del af Danmark. Udgangspunktet er de afgørende år 1918-20, hvor afslutningen af Første Verdenskrig havde åbnet nye muligheder for Danmark.

Ribeforeningen af 1918

En januardag i 1919 gik 417 ripensere til stemmeurnerne for at vælge bestyrelse til en nystiftet forening, "Ribeforeningen af 1918". Afstemningsprocessen var langvarig. Hver især skulle de skrive 15 navne på en stemmeseddel – et hvilket som helst af foreningens 504 medlemmer kunne skrives på. Klokken otte om aftenen var de sidste stemmer afgivet, og man gik til optællingen, som varede næsten tre timer på grund af de detaljerede stemmesedler. De 15 valgte bestyrelsesmedlemmer var næsten alle fremtrædende repræsentanter for Ribes næringsliv med manufakturhandler Jens Andersen i spidsen.

Afstemningsdagen lå kun en uge efter, at foreningen formelt blev stiftet, men allerede i slutningen af november 1918 var et for-

arbejde begyndt. Tyskland havde tabt Første Verdenskrig, og i Ribe var man nu overbevist om, at 1864-grænsen stod til forhandling. På ganske kort tid var det derfor lyk-

Der var afgivet 417 Stemmesedler, hvoraf 1 ugyldig.
Valgte blev med de vedføjede Stemmetal følgende:

1) Købmand Jens Andersen	326 St.
2) Stiftskasserer Rosenstand	299 —
3) Købmand Dulund	293 —
4) Sagfører Rors	290 —
5) Rektor Mortensen	279 —
6) Lærerm. Dugaard Peters	277 —
7) Herredsfuldm. Pontoppidan	261 —
8) Redaktør Willemoes	237 —
9) Bankdirektør Raalhave	222 —
10) Provst Thysen	222 —
11) Ræmmer Andersen	214 —
12) Adjunkt Reincke	212 —
13) Gymnastiklærer Stofholm Simonen	207 —
14) Henskræmmer Michelsen	197 —
15) Gæstgiver Niels Christensen	192 —

Efter bestyrelsesvalget til den nystiftede forening "Ribeforeningen af 1918" bragte Ribe Stiftstidende afstemningsresultatet den 16. januar 1919.

Manufakturhandler Jens Andersen havde en fremtrædende butik på Torvet i Ribe. Med annoncer i Ribe Stiftstidende forsøgte han at tiltrække kunder, men gik også aktivt ind i Ribeforeningen af 1918 som initiativtager og bestyrelsesformand.

Gengivet efter Ribe Stiftstidende 4. juli 1921.

kedes at få en meget høj andel af Ribeborgere til at melde sig ind i den nye forening. Denne var en forening, hvis eneste opgave skulde være den at udnytte de Fremtidsmuligheder, som i økonomisk Henseende aabner sig for Ribe ved Sønderjyllands Genforening med Danmark. Der var ingen tvivl om, at arbejdet skulle gå hurtigt, for andre byer var allerede ude i samme ærinde. Man holdt et skarpt øje med

lignende tiltag i Esbjerg og i stationsbyerne umiddelbart nord for Ribe.¹

Infrastruktur som mærkesag

Et af de helt centrale emner for Ribeforeningen var banesagen. Der spekuleredes en hel del i nye jernbaneforbindelser, som skulle oprettes efter en kommende genforening, og i den forbindelse var det afgøren-

Handelslivet havde stor interesse for en busforbindelse mellem Ribe og Gram, og fremtrædende herrer oprettede et interessentselskab for at drive buskørsel mellem byerne. Bussen medtog fra efteråret 1920 også post. Kunderne var dog lidt kede af, at bussen kun kørte en gang i døgnet, så en indkøbstur til Ribe krævede en overnatning. Fra venstre til højre ses: Redaktør Willemoes, Grosserer Oulund, Lektor Reincke, Vognmand Olsen, Købmand Jens Andersen og Købmand Johs. Quedens. Willemoes, Oulund, Reincke og Andersen var desuden bestyrelsesmedlemmer i Ribeforeningen.

Foto: Sydvestjyske Museer.

de for Ribe at få en så stor infrastruktur som jernbanen trukket forbi byen. Sporene skræmte fra Esbjerg-Lunderskov-banen, hvor Ribe endte på et sidespor. Den nyvalgte bestyrelse for Ribeforeningen var da også så initiativrig, at Ribes byråd følte sig underløbet, allerede inden januar 1919 var forbi. Ribeforeningen havde nemlig straks arrangeret et møde med banekomiteen fra Gram, hvorefter den som ved eftertanke havde inviteret byrådet. Sagen blev ikke bedre af, at Ribeforeningens nyvalgte bestyrelse havde politisk slagside og mestendels bestod af Højre-mænd. Byrådet kom nu hurtigt efter det og engagerede sig derefter i banesagen. Fra Ribes perspektiv var sagen klar: Fra 1908 lå en lov om en jernbane umiddelbart øst for Ribe til grænsen, så kunne man rejse midlerne til en jernbane, havde byen gode chancer.

Spørgsmålet var kort sagt, om de sønderjyske landsdele sydøst og øst for Ribe skulle have togforbindelse til Bramming eller Ribe. Som det socialdemokratiske byrådsmedlem Gram sagde det til et byrådsmøde: *Bramminge-banen vil blive en Roubane for Ribe. Den vil tage vort opland og skade Ribe meget.*²

Tilsvarende emner blev taget op af Ribeforeningens vejudvalg, som blandt andet arbejdede for en forbedring af den gamle vej mellem Ø. Vedsted og Roager. Hensigten var naturligvis, at kommunerne skulle betale for istandsættelsen, så landbefolkningen mod sydøst let kunne komme til Ribe for at handle.³

Skulle det lykkes at få mere vækst til Ribe, måtte man også være forberedt på, at byen ville vokse. I Ribe var der allerede bolignød, som det lød i avisen: Hvis forhåbningerne

blev indfriet, ville der være behov for flere forretningslokaler i byen, og derfor ville det være nødvendigt at opføre nye boliger andetsteds. Kort sagt lagde foreningen op til, at Ribe Kommune skulle være beredt på hurtig byggemodning af egnede arealer.⁴

Alt i alt arbejde foreningen for, at kommunen skulle investere stort i forskellige former for infrastruktur – nok ikke noget, kommunen umiddelbart havde midler til, men som på sigt kunne medføre store økonomiske fordele for byen, fordi det ville vinde oplandet tilbage til Ribe.

De trende ulykker

Det er klart, at muligheden for en grænserevision har ført spekulationer og muligheder med sig langs hele grænsen. Når sagen alligevel blev endnu mere fremtrædende i Ribe, skyldtes det nok den vanskelige situation, byen var i, og som blev indgående beskrevet i en betænkning om Ribe Bys økonomiske Forhold, udgivet i 1906. I denne betænkning er årsagen til byens økonomiske vanskeligheder en *Kæde af Ulykker: Fredsslutningen i 1864, ved hvilken Ribe berøvedes sit Opland Syd for Grænsen, Anlægget af Esbjerg Havn, med hvilken Ribe ikke har kunnet konkurrere, og Anlægget af Tverbanen Esbjerg-Lunderskov, ved hvilken Ribe mistede hele sit Opland Nord for Kongeaaen, maatte virke lammende på Byen.*⁵

Historisk havde Ribes opland været mod syd og øst, primært betinget af den toldgrænse, som indtil slutningen af 1. Slesvigske Krig (1848-50) gik nord om Ribe langs Kongeåen. Da toldgrænsen blev flyttet til Ejderen, kunne Ribe begynde at udvide sit opland mod nord. Dette blev naturligvis endnu mere påtrængende, da oplandet syd for Ribe

Udsnit af kort over afstemningszonerne i Sønderjylland før Genforeningen. Den røde linje er forfatterens fremhævelse og viser 1864-grænsen, som forsvandt ved Genforeningen i 1920. Ribe var i perioden 1864-1920 endt i en afkrog af landet, næsten uden opland. Efter Ribe Stiftstidende 16. oktober 1919.

blev tabt efter 2. Slesvigske Krig i 1864. Både stats- og toldgrænse gik nu lige syd om Ribe. Allerede ti år senere tabte man igen mere eller mindre dette nordlige opland, da en ny jernbane til Esbjerg Havn ikke kom til at gå direkte forbi Ribe. Købstaden måtte i stedet nøjes med en sidebane fra Bramming.

Ved betænkningens udgivelse i 1906 stod slaget især om en eventuel udbygning af Ribes Havn. Betænkningen anså dog ikke havnen for at være en rimelig løsning for Ribes økonomi. I Ribe gav man sig nu ikke så let, og det lykkedes gennem den lokale folketingsmand Søren Brorsen at skabe inter-

esse i Nationaltidende for Ribes trængsler. Under titlen "Den glemte Stad" skriver avisen om *Danmarks sydligste Grænseby, den gamle, skønne Konge- og Bispestad Ribe* d. 5. november 1907: *Ingen anden By og Egn i Danmark har som denne lidt Fortræd ved Følgerne af vor sidste, ulykkelige Krig. Indeklemt mellem paa to Sider Græsen og paa den tredje Vesterhavet, uden nævneværdigt Opland, med en slet og besværlig Jærnbaneforbindelse ligger Ribe som hensunket i Glemsel, uden Støtte fra nogen Side.*⁶ Brorsens hensigt var at opnå såvel digebygning som udbedring af Ribes havn. På sigt havde man mere held med det første end det sidste, men i kraft af den lokalpatriotiske agitation cementeredes Ribes krav på statslig hjælp på grund af oplandstabet i 1864 og byens position som national forpost.

De håndgribelige resultater blev først og fremmest, at staten ville støtte Ribe med placeringen af store offentlige institutioner. Staten påtog sig derved et ansvar for at udvikle Ribes økonomiske muligheder, som i høj grad kom til at definere byen i det 20. århundrede: Oprettelsen af en Aandssvageanstalt i 1906 og af et statsligt kvindeseminarium, som etableredes 1918 i stedet for det inden da private seminarium.

Med denne fortælling om Ribe som en trængt grænseby, der havde lidt store tab som følge af krigen i 1864, i frisk erindring, er det ikke noget under, at Ribe gik til Genforeningsfejringen med såvel økonomiske som idealistiske motiver. Nu var det tid til både at bringe sønderjyderne tilbage til Danmark og fordums storhed tilbage til Ribe.

Genforeningsfestlighederne

Mens kong Christian X. den 9. juli 1920 i

København underskrev den lov, som indlemmede de sønderjyske landsdele, markerede man i Ribe dagen med optog og gudstjeneste. Optogets sammensætning giver et indblik i hvilke foreninger, der havde en særlig rolle i forbindelse med Genforeningen. Ud over den ovennævnte Ribeforeningen af 1918 var det naturligvis Sønderjydsk Forening, Forsvarsbrødrene og Ribes sidste syv veteraner fra 1864. Disse anførte en folke-

Genforeningsflagstangen i Vedels Anlæg.
Foto: Sydvestjyske Museer.

Kongebesøget 15. juli 1920 i anledning af Genforeningen krævede udsmykning. I Ribe opstillede man en attrap af den nedrevne Nørreport, som havde været anvendt ved Ribe Domkirkes genindvielse i 1904. Denne gang kom kongen dog fra syd, så porten blev opstillet på Sønderports gamle plads.

Foto: Sydvestjyske Museer.

mængde på omkring 1000 mennesker fra Domkirkepladsen. Først var der ophold ved Sct. Catharinæ Kirke, hvor man lagde en krans ved monumentet for de faldne i de slesvigske krige. Dernæst lagde man en krans ved monumentet for den sønderjyske politiker H.A. Krüger, hvor røde og hvide roser skulle ære ikke blot Krüger, men alle dem, som kæmpede danskhedens sag i Sønderjylland. Herfra fortsatte man til den nyopsatte Genforeningsflagstang i Vedels Anlæg. Flagstangen, som Sønderjydsk Forening ved

optoget modtog fra en anonym giver, var udsmykket med to våbenskjolde, udført som træsnit. På den ene side de tre løver, som repræsenterer kongeriget Danmark, og på den anden side to løver, som repræsenterer hertugdømmet Slesvig. Endelig gik man tilbage til Domkirken for at deltage i en festgudstjeneste.⁷

I de følgende dage kunne man gennem avisen følge med i kongens færd gennem Sønderjylland, lige fra han red over grænsen ved Frederikshøj den 10. juli på sin hvide

hest, til han ankom til Tønder 12. juli. Efter et par dage på Tønderegnen returnerede kongeparret til Aabenraa. Herfra kunne de køre i bil via Gram til Ribe den 15. juli, den dag Nordslesvig formelt blev overdraget til Danmark. Undervejs til Ribe måtte de kongelige blandt andet standse ved Gjelsbro, hvor de krydsede den gamle 1864-grænse ind i Ribe Amt. I Ribe kom de kongelige kørende ind ad den gamle Sønderport, hvor byen i dagens anledning havde opstillet en attrap af den gamle Nørreport, som oprindeligt var fremstillet til Domkirkens genindvielse i 1904. Hele billedet har været ganske højstemt med unge piger, som strøede blomster iklædt hvide kjoler med røde skærf, højlydt klokkeringning og fremmødte

1864-veteraner. Dertil kom et større antal besøgende. Efter en kort modtagelse på Rådhuset på von Støckens Plads var der højtidelighed i en fyldt Domkirke, og derefter en lille frokost for kongefamilien i stiftamtmandens bolig.⁸

Den nationalhistoriske fest 1921

Allerede året efter var der igen fest i Ribe. Det var blandt andet den allestedsnærværende redaktør for Ribe Stiftstidende, C. Willemoes, der som formand for Ribe Turistforening arrangerede en nationalhistorisk fest d. 3. juli 1921. Den velbesøgte fest bestod først og fremmest i optog med folkedragter, fremvisning af gamle landbrugsredskaber og folkedans på Slotsbanken. Igen havde

*Optog gennem Ribe i anledning af Den Nationalhistoriske Fest, 1921. I optøget kunne man se gamle landbrugsredskaber og folke-
dragter.
Foto: Sydvestjyske Muse-
er.*

byen en dobbelt interesse: En fest med mange besøgende udefra gav i sig selv penge i kassen hos byens næringsliv. Oven i dette blev den nationalhistoriske fest næsten en "lille Genforening", som det fremgår af Nationaltidendes beretning: *En af de smukkeste Festpladser var Slotsbanken, den græsklædte Høj, hvor Riberhus har staaet, og ved hvis Fod Dronning Dagmars Mindesmærke er rejst. Her samledes Folk som paa et naturligt Amfiteater i tusindvis under et stort Dannebrogssflag, der paa en enlig Kæmpehøj ragede højt til Vejrs og udfoldede sig i den friske Blæst – en Miniature Genta-gelse af Genforeningsfesten paa Dybbøl Banker.*⁹

Ribe arrangerede også senere store folkefester som f.eks. Ansgarfesten i 1926, men den meget nationale stemning omkring Ribe og den "lille Genforening" lader til at glide ud i sandet efter 1921. Helt forbi var det dog ikke med forsøget på at fremme byens økonomiske forhold ved hjælp af Genforeningen.

Landsarkiv i Ribe

En sidste udløber af Genforeningen som egnsudviklingsprojekt findes i diskussionen om et nyt landsarkiv. Genforeningen medførte et behov for at indsamle offentlige arkivalier fra de sønderjyske landsdele, ligesom man allerede havde gjort i kongeriget. Allerede i 1919 fremsatte stiftsskriver Johs. Lindbæk et forslag om at opføre et nyt landsarkiv i Ribe. Arkivet skulle rumme såvel arkivalierne fra de sønderjyske landsdele som arkivalier fra de sydlige dele af Nørrejylland.¹⁰

I 1922 blev arkivalierne fra de sønderjyske landsdele midlertidig placeret i et såkaldt arkivdepot i Aabenraa, mens alle nørrejske arkivalier fortsat samledes i Viborg, men i

1930 pressede man igen på for at få en permanent placering.

I Ribe var man overbevist om, at et sådant arkiv naturligvis skulle ligge i den gamle kongestad. Derfor arbejdede førende kræfter i byen omkring 1930 på helt konkrete planer for at placere Landsarkivet i en genopført østfløj til Sct. Catharinæ Kirke. Som sagligt argument fremførte man blandt andet i Ribe Stiftstidende, at alle havde et fælles ønske om *at slette Skellet mellem Sønderjylland og det øvrige Land*, og at man med en placering i Ribe sammen med arkivalier fra de sydlige dele af Nørrejylland netop ville opnå dette. Samtidig trak man endnu engang Ribes gamle ulykker frem: *Vi minder yderligere om, at Staten ved Genforeningen i 1920 ganske glemte Hensynet til Ribe. Staten havde den Gang kun Øje og Øren for de sønderjydske Byer og oversaa, at Ribe lige siden Krigen 1864 havde haft lang ringere økonomiske Kaar end de. Den mistede sit Opland, mod Syd for det øvrige Lands Skyld og blev senere berøvet sit Opland mod Nord, da Staten anlagde Tværbanen, der i Aarenes Løb trak Oplandet dels til Esbjerg, dels til Kolding. Det var en yderligere Forringelse af Byens Livsbetingelser ganske i Traad med Traditionen i de sidste to aarhundreder, hvor man ubarmhjertig vedblev at plukke den gamle By indtil den sidste Trevl...*¹¹ Trods de kraftige udfald mod staten, var sagen tabt. I 1931 besluttede man at anlægge Landsarkivet i Aabenraa. Ribe fik således ikke et landsarkiv som egnsudvikling. Til gengæld fik sønderjyderne et arkiv, som netop fastholdt sønderjydernes særegne historie i kraft af opdeling af de administrative arkivalier.

Sagen understreger, hvordan Ribe med Genforeningen mistede det politiske kort at

Sct. Catharinæ Kirke gennemgik et stort restaureringsarbejde 1918-32. Arkitekt Axel Hansen indgik i restaureringsarbejdet, og det var derfor oplagt at lade ham tegne byens bud på et nyt landsarkiv.

Foto: C. Nørgaard Nielsen. Sydvestjyske Museer.

være kongerigets yderste forpost mod syd, som nationen skyldte en kompensation for det tabte land.

Nu var det sønderjyderne, som skulle kompenseres, og mindretallet syd for grænsen, som ikke skulle blive glemt.

Noter

- 1 Ribe Stiftstidende, 9. januar 1919.
- 2 Vestjyllands Socialdemokrat, 31. januar 1919.
- 3 Vestkysten, 18. februar 1919.
- 4 Ribe Stiftstidende, 19. februar 1919.
- 5 Betænkning om Ribe Bys økonomiske Forhold, s. 5.
- 6 Nationaltidende, 5. november 1907.
- 7 Ribe Stiftstidende, 9. juli 1920.
- 8 Ribe Stiftstidende, 15. juli 1920.
- 9 Nationaltidende, 4. juli 1921.
- 10 Ribe Stiftstidende, 12. marts 1919.
- 11 Ribe Stiftstidende, 12. februar 1930.

Litteratur og kilder

Aviser

Ribe Stiftstidende
Vestjyllands Socialdemokrat
Vestkysten
Ribe Stiftstidende
Nationaltidende

Ribe Byhistoriske Arkiv

Betænkning fra den af Ministeriet for Offentlige Arbejder nedsatte Kommission angående Ribe Bys økonomiske Forhold, København 1906.
Ribeforeningen af 1918, A183.
Axel Hansens tegningsarkiv, A605.

*Karen Jermin Nielsen, født 1982, cand. mag.
Leder af Ribe Byhistoriske Arkiv og konsulent for
Sydvestjyske Arkiver.*